

Datum:

7 juli 2020

Auteur:

Carolien Sedee

Bestemd voor:

Referentie:

WOS-PU-2020083234

Controle:

Johannes Hassing

D200619628

Titel:

Rijksmonument Huis Oosterhout

Waaldijk, Nijmegen, Gelderland

Complexnummer: 520307

1 Monumentenbeschrijving

Redengevende omschrijving

Complex nummer (monumentnummers complexonderdelen)

520307 (520308, 520309, 520311, 520312, 520313, 520314, 527421, 529145, 529146, 529147, 529148)

Complex naam

Huis Oosterhout

Inschrijving register

29 maart 2005

Kadastraal perceel

Nijmegen Sectie D grondpercelen 23, 217, 2202, 2203, 2864

Nijmegen Sectie D, kadastraal object 2258

Datering

14^e eeuw

Object

Historische Buitenplaats

Beschrijving complex

De beschrijving van het rijksmonument in dit hoofdstuk is hoofdzakelijk gebaseerd op de redengevende beschrijving (Bijlage I), zoals opgenomen in het monumentenregister, en is aangevuld op basis van het uitgevoerd cultuurhistorisch onderzoek (RAAP, 2020; Bijlage II) en tuinhistorisch onderzoek (SB4, 2020; Bijlage III).

Aan de dijk van Oosterhout naar Nijmegen ligt de historische buitenplaats Oosterhout, gesticht in de veertiende eeuw als omgracht kasteel genaamd Notenstein door de heren van Bronckhorst. In 1627 vererfde het goed naar de familie Van Hackfort. Op een rivierkaart uit 1620 staat het huis Oosterhout getekend, net naast de dijk gelegen ter plaatste van de kruising Groenestraat en Waaldijk. Ten oosten van

dit goed werd door een lid van het geslacht Van Hackfort in de derde kwart van de zeventiende eeuw het huis Waaijestein gesticht, beide huizen waren middels een allee met elkaar verbonden zoals een kaart uit 1809 toont. Op de hoogtekaart is deze oude laan nog steeds zichtbaar (RAAP, 2020).

Bij een dijkdoorbraak in 1809 werden beide huizen verwoest, waarna huis Oosterhout op dezelfde plaats werd herbouwd en vervolgens nogmaals bij een overstroming in 1820 verwoest. De Waaiensteinkolk is een overblijfsel van de dijkdoorbraak die landgoed Waaijestein verwoestte. De dijk is hier nadien in rechte lijnen omheen gelegd.

In circa 1850 liet Theodorus van Scherpenzeel, iets ten noordoosten van de oude bouwplaats, het huidige huis bouwen dat in de loop van de negentiende eeuw met bijgebouwen (koetshuis, koetsierswoning) is uitgebreid; ook de aanleg in landschapstijl is waarschijnlijk in deze periode uitgevoerd. In het derde kwart van de negentiende eeuw kwam Oosterhout in handen van familie Van Boetzelaer, die het huis en de aanleg verder verfraaide. Het huis onderging in circa 1930 een ingrijpende verbouwing; in dezelfde periode werd een kleinschalige tuinaanleg, ontworpen door tuinarchitecte Mien Ruys, gerealiseerd.

Op de bij de omschrijving behorende kaart is de omgrenzing van het complex alsmede de aanduiding van de onderdelen aangegeven. De omgrenzing wordt bepaald door de Waaldijk (zuid) en de Van Boetzelaerstraat (noord), de Groenestraat (west) en de gemeentegrens met Elst aan de oostzijde (zie afbeelding 1.1).

Afbeelding 1.1 Omgrenzing complex Huis Oosterhout

1

https://rce.webgispublisher.nl/?map=Monumentenregister_grote_kaat&bbox=185156%2c430715%2c187156%2c432715&marker=186156%2c431715&profileName=viewer

De HISTORISCHE BUITENPLAATS OOSTERHOUT is van algemeen cultuur-, architectuur- en tuinhistorisch belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege het in neoclassicistische stijl opgetrokken hoofdgebouw, dat samen met de overige gebouwde opstallen een gaaf bewaard, karakteristiek ensemble van 19de-eeuwse buitenplaats-architectuur vormt;
- vanwege de 19de-eeuwse aanleg in landschapsstijl (wandelbos) met neoforme elementen (sterrenbos);
- vanwege de visuele samenhang tussen de complexonderdelen.

Beschrijving historische park- en tuinaanleg

Onderdeel van de bescherming is de historische park- en tuinaanleg (monumentnummer 520309; onderdeel van Bijlage I). Omdat deze direct grenst aan de Waaldijk is deze aanvullend op de complexbeschrijving beschreven.

De aanleg rondom het huis Oosterhout is vanaf de bouw van het huis in circa 1850 tot stand gekomen en is thans nog gaaf aanwezig. De rechte toegangsweg met originele bestrating loopt vanaf de Groenestraat. Op een Topografische Militaire Kaart (TMK) uit 1887 wordt het huis omringd door (wandel)bos, boomgaarden en weilanden.

Afbeelding 1.2 Uitsnede open topografische kaart en ligging dijk bij Buitenplaats Oosterhout

Tussen 1887 en 1903 is het goed verder verfraaid met een sterrenbos en een brede (zicht)laan, die vanaf de dijk loodrecht op de as van de achtergevel van het huis is geprojecteerd. Deze laan maakt enkele honderden meters voor het huis een haakse hoek en voert langs de zijgevel naar de hoofdingang aan de noordzijde. Vanaf de achterzijde van het huis loopt een fraai zicht over de verdiept liggende, iets glooiende open ruimte dat door bossen wordt omzoomd met de zichtlaan als enige uitsparing. Op het grasveld staat een rode beuk, enkele magnolia's en taxus. Rechts van de laan ligt het sterrenbos, als laat 19de-eeuws neofformeel element. Het stervormige lanenpatroon (in aanleg acht lanen) komt samen bij een heuveltje. Aan de oostzijde grenst het sterrenbos aan weilanden, alwaar aansluitend op de oost-west as een oude kweldijk met laanbeplanting loopt. Aan de westzijde is het restant van de beplante kade zichtbaar die huis Oosterhout verbond met huis Waaijenstein (afbeelding 1.3).

Afbeelding 1.3 Huidige situatie (2017) van kwelkade 'Waaijensteinallee' met knotwilgen en hoogspanningsleiding

Direct terzijde van het huis was, tussen twee tuilmuren, de moestuin annex boomgaard gesitueerd waarvan thans een deel bewaard is gebleven. Het andere deel, tussen de tuilmuur en een beukenhaag, heeft in de jaren dertig van de twintigste eeuw een aanleg gekregen bestaande uit vakken van buxus, ontworpen door de tuinarchitect Mien Ruys. In deze periode is ook de gravel tennisbaan gerealiseerd. Aan de oostkant van het huis ligt een pinetum en een jachtbosje, aan de westkant een wandelbos met eiken en beuken.

Eind 20e eeuw is na een dijkversterking ten oosten van het sterrenbos een bomenrij langs de dijk opnieuw aangeplant (afbeelding 1.4). De bomenrij op deze locatie is daarmee van geringe ouderdom en heeft geen historische waarde. Wel is de bomenrij van belang voor de beleving van een 'groene kamer' op het landgoed. Door deze bomenrij wordt namelijk het aangrenzende perceel – mede door het overige groen er omheen – volledig omsloten, wat de kleinschaligheid van het oostelijk deel van het landgoed versterkt.

De HISTORISCHE TUIN- EN PARKAANLEG behorende tot de buitenplaats is van algemeen belang:

- vanwege de ouderdom;
- vanwege de historische tuin- en parkaanleg, die in de tweede helft van de 19de eeuw tot stand gekomen is en uit verschillende elementen bestaat: kleinschalige aanleg in landschapsstijl, wandelbos, sterrenbos, pinetum, moestuin;
- vanwege de kleinschalige tuinaanleg uit circa 1935 naar ontwerp van tuinarchitecte Mien Ruys;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke samenhang met de andere onderdelen van de buitenplaats.

Afbeelding 1.4 Populieren- en meidoornhaag met daarachter de groene kamer - zomer en winter (2017 en Google streetview)

2 Ingrep dijversterking

Ontwerproces

De versterking van de dijk ter hoogte van Huis Oosterhout maakt deel uit van plannen voor het gehele dijktracé tussen Wolferen en Sprok. In afstemming met de gemeente Nijmegen, provincie Gelderland, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en de eigenaar en beheerder van de buitenplaats is gekomen tot een passend ontwerp voor de dijkversterking waarbij de waarde en uitstraling van het landgoed zo goed mogelijk behouden blijven.

Het basisprofiel van de dijkversterking tussen Wolferen en Sprok is een oplossing in grond waarbij extra grond aangebracht wordt om de dijk op te hogen en te verbreden om ervoor te zorgen dat de dijk hoog en stabiel genoeg is. Ter hoogte van het sterrenbos was al vroeg in het proces duidelijk dat een constructie de enige oplossing was om de cultuurhistorische waarden van het sterrenbos niet aan te tasten. Aanvankelijk leek het wel mogelijk om de grondoplossing op de weiden ten oosten en westen van het sterrenbos in te passen en tevens de waarde en uitstraling van het landgoed te behouden. Bij nader onderzoek en in overleg met de betrokkenen bleek dit echter niet mogelijk. Daarnaast was er de voorkeur om te kiezen voor een eenduidige oplossing voor het landgoed als geheel om een versnipperd beeld te voorkomen. Daarom is er uiteindelijk gekozen voor een constructieve oplossing langs het gehele landgoed, waarmee de waterveiligheid van het achterliggende gebied geborgd is en de effecten op het landgoed geminimaliseerd zijn.

Ontwerp dijversterking

De beoogde ingrepen ter hoogte van Buitenplaats Oosterhout bestaan uit:

- het aanbrengen van damwanden over de gehele lengte van het dijktracé in het binnentalud. Ter hoogte van het sterrenbos is een damwand in de kruin van de dijk beoogd, overeenkomstig met de huidige situatie;
- lichte ophoging van de dijk kruin met ca. 25-40 cm en een lichte verflauwing van het dijk talud ten oosten en westen van het sterrenbos tot 1:3;
- ter hoogte van het sterrenbos geen wijziging aan het binnentalud en geen ruimtebeslag op het landgoed buiten de huidige binnenteen;
- de bekleding blijft in gras;
- een beheerstrook langs de binnenteen van de dijk van 4 meter breed. In de huidige situatie is er ook een beheerstrook. Vanwege de werkzaamheden aan de duik schuift deze op richting het landgoed;
- de overgang van grondoplossing naar constructie in de oostelijke bocht is verwerkt onder de daar aanwezige oprit.

Afbeelding 2.1 Bovenaanzicht ingreep dijkversterking

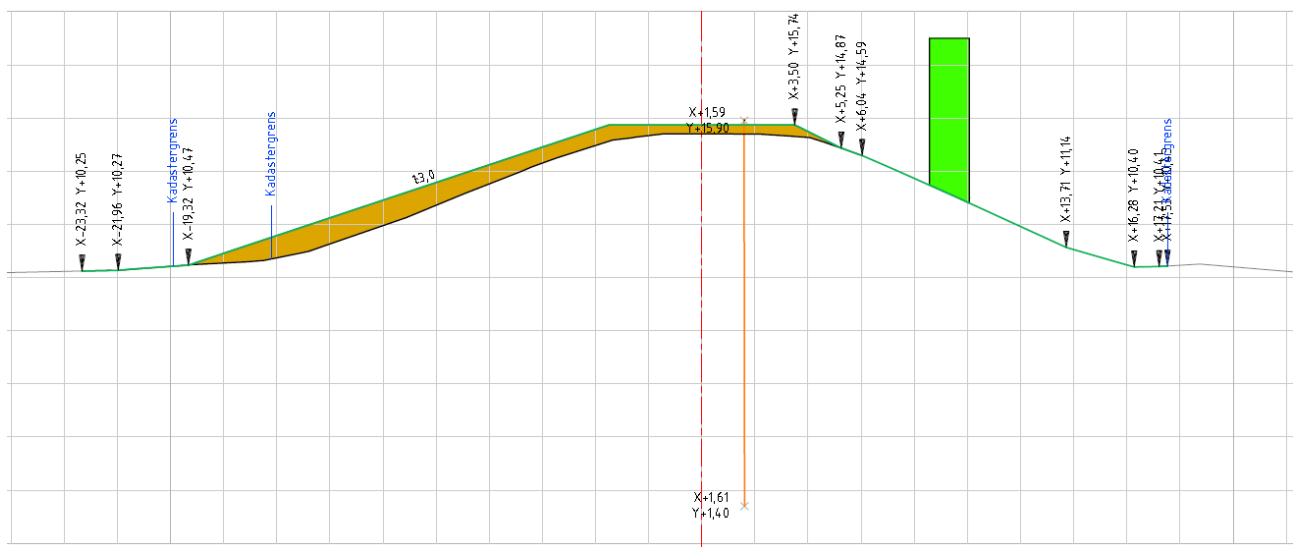
Toelichting dwarsprofielen

Onderstaand zijn de dwarsprofielen weergegeven. Eén blokje is 2x2 meter. De X en Y coördinaten geven de afstand weer ten opzichte van de as van de dijk (X-coördinaat) en NAP (Y-coördinaat). De verticale oranje lijn geeft de constructie weer. Het geelbruine vlak geeft het ruimtebeslag van het nieuwe dijkprofiel t.o.v. het huidige dijkprofiel weer. In blauw is de huidige kadastergrens weergegeven. De groene lijn op het dijktalud betekent dat de bekleding vervangen wordt door een nieuwe groene bekleding van gelijke waarde en uitstraling. Ook geeft deze weer tot waar de beheerstrook uiterlijk doorloopt. De beheerstroken zijn 4 m breed en beoogd vanaf de binnenteen van de dijk (in onderstaande dwarsprofielen is dat het punt waar het 1:3 talud ophoudt tot aan waar de groene lijn ophoudt). De groene blokken zijn een schematische weergave van de aanwezige beplanting.

Afbeelding 2.2 Dwarsprofiel t.h.v. Dijkpaal 183+003

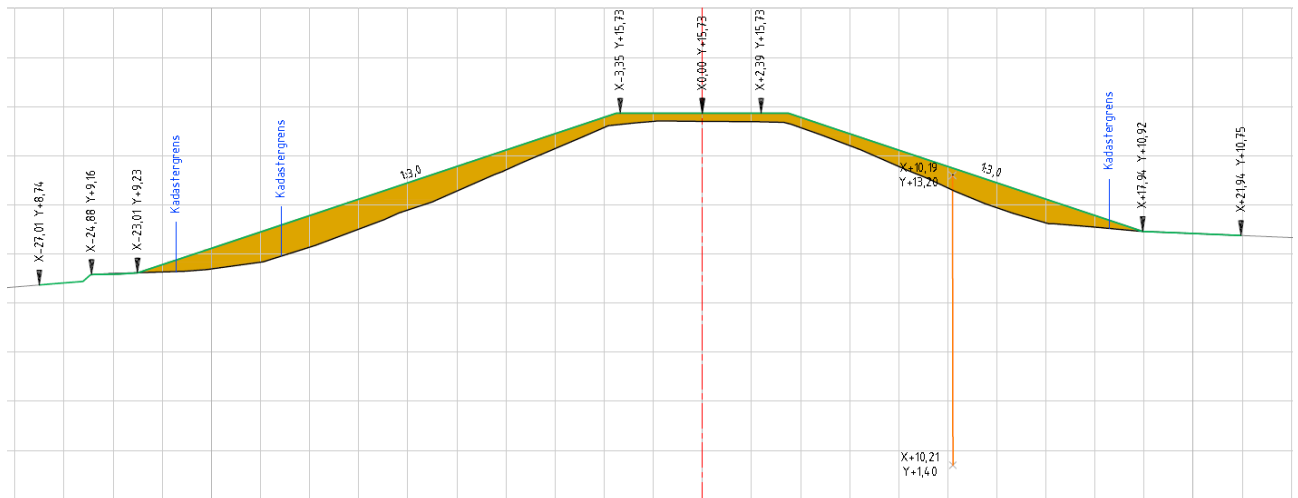

Afbeelding 2.3 Dwarsprofiel t.h.v. Dijkpaal 185+002

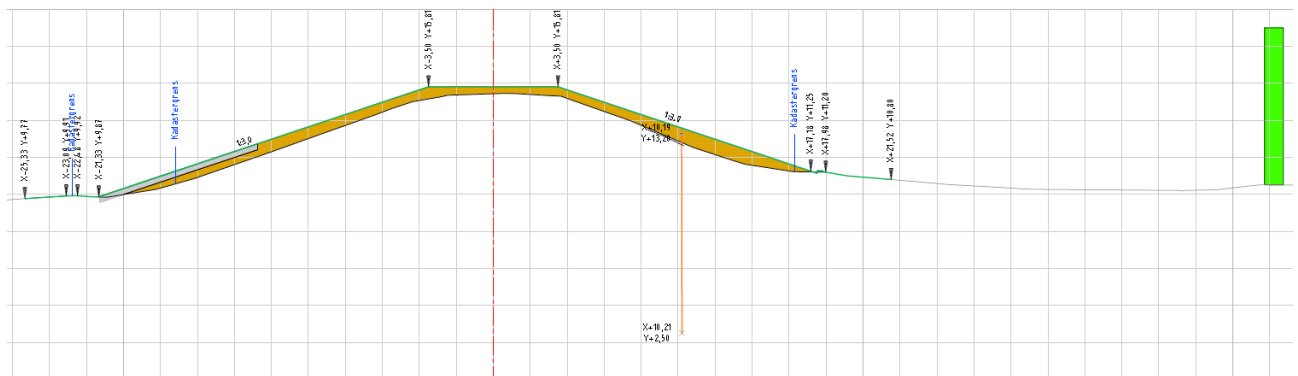

Aanvullende toelichting dwarsprofiel 185+002: op het binnentalud een groene lijn die weergeeft dat de bekleding daar vervangen wordt. Dit is een default in het model waarmee de dwarsprofielen gegenereerd zijn. Ter hoogte van het sterrenbos vinden er geen wijzigingen aan het binnentalud plaats, deze blijft behouden. De groene lijn langs het buitentalud kan op dit dwarsprofiel als niet toepasselijk beschouwd worden.

Abbeelding 2.4 Dwarsprofiel t.h.t. dijkspaal 186+051

Abbeelding 2.5 Dwarsprofiel t.h.t. dijkspaal 189+100

Impact dijkersterking

De damwanden worden geplaatst binnen het huidige dijklidhaam. Als gevolg van de verhoging en taludverflauwing is er ruimtebeslag op het landgoed. Daarnaast ligt er, net als in de huidige situatie, een beheerstrook langs de binnenteen van de dijk (met uitzondering van het deel ter hoogte van het sterrenbos). In de nieuwe situatie wordt de beheerstrook door het waterschap in eigendom verworven. Het ruimtebeslag en de beheerstrook leiden samen tot een afname van de oppervlakte van het landgoed met een strook van 5 tot 8 meter breed, afhankelijk van de locatie.

Effectbeoordeling dijkersterking

De effecten van de dijkersterking zijn beoordeeld ten opzichte van de referentiesituatie (de huidige situatie inclusief autonome ontwikkelingen). Het actuele ontwerp heeft tot gevolg:

- een beperkte afname van de oppervlakte van het landgoed van minder dan 1 ha;
- behoud van bomenrij en (zoveel mogelijk) struweel aan oostzijde. Indien struweel deels gekapt moet worden tijdens uitvoering dan kan dit na de dijkersterking weer terug groeien;
- behoud van het sterrenbos en oprijlaan;

- behoud van de kade van de Waaiensteinselaan;
- behoud van microreliëf, zoals de terreinglooiingen ter plekke van het verdwenen kasteel;
- behoud van visuele eenheid in vorm en materiaal van dijk;
- behoud van ruimtewerking door behoud van beplanting;
- een minimale wijziging van de grondwaterstanden (5-7 %) aangezien de schermen de zandlagen relatief beperkt doorsnijden. Met hoog water komt er erg veel kwel het gebied binnen. De voorziene wijzigingen leiden niet tot problemen in de chemische samenstelling van het sterrenbos (De Betuwse Waard, 2020).

Uit bovenstaande is te concluderen dat de effecten van de voorgenomen plannen zodanig beperkt of ondergeschikt zijn, dat geen aantasting van cultuur- of tuinhistorische waarden te verwachten is.

Aandachtspunten

- Zorg voor vloeiende overgangen in kruin en binnentalud zodat de karakteristieke rechtstand van de dijk behouden blijft. Vooralsnog wordt er vanuit gegaan dat dit mogelijk is de overgang weg te werken door de beheerafritten aan weerszijden van het Sterrenbos te benutten.
- Inpassing van de hoogteopgave ter hoogte van de toegangspoort aan de dijk. Zorg ervoor dat de monumentale bomen, functionaliteit van de poort en zichtlijn vanuit het huis richting de dijk behouden blijven.

Bronvermelding

SB4, 2020. Cultuurhistorische waardenstelling Buitenplaats Oosterhout

RAAP, 2020. Cultuurhistorisch onderzoek ten behoeve van de dijkversterking Wolferen-Sprok, Rijksbeschermd landgoederen Loenen en Oosterhout. RAAP-RAPPORT 4174

De Betuwse Waard (2020) Natuurtoets

Redengevende beschrijving complexnummer 520307

Bijlage I Redengevende beschrijving complex 520307

Bijlage II Cultuurhistorisch onderzoek

Bijlage III Tuinhistorisch onderzoek